

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในบทนี้เป็นการสรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะของการวิจัย

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษารวบรวมรายชื่อและลักษณะต่างๆ ของภูมิปัญญาชาวบ้าน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และจัดแบ่งตามประเภทที่กำหนดไว้ในงานวิจัยครั้งนี้ คือ ด้านคติ ความเชื่อ ด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านเกษตรพื้นฐาน ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสวัสดิการชุมชน ด้านการรักษาพื้นบ้าน ด้านเทคโนโลยีพื้นบ้าน ด้านศิลปพื้นบ้าน และด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน
2. เพื่อศึกษา การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ในงานการศึกษาในระบบโรงเรียน สำหรับกิจกรรม 3 ประเภท คือ การศึกษาด้านความรู้พื้นฐาน การศึกษาด้านทักษะอาชีพ การบริการข่าวสารข้อมูล โดยการนำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรม การนำมาเป็นวิทยากร และการนำมาเป็นสื่อเพื่อการศึกษา ในศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วิธีการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. การวิจัยเอกสาร

ผู้วิจัยได้ศึกษา และรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาชาวบ้านในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และจัดแบ่งตามประเภทที่กำหนดไว้ในงานวิจัยครั้งนี้ โดยวิธีการค้นคว้าจากเอกสารประเภทต่างๆ

และรวบรวมจากข้อมูล ที่ได้จากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัด และสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

2. การวิจัยเชิงสำรวจ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ประชากรในการวิจัยได้แก่ ผู้บริหาร และผู้ปฏิบัติงาน ในศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ประกอบไปด้วย ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด จำนวน 8 คน ผู้ช่วยผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด จำนวน 8 คน หัวหน้าฝ่าย จำนวน 15 คน ผู้ประสานงานการศึกษาอกโรงเรียนอำเภอ จำนวน 26 คน ผู้ปฏิบัติงาน ประกอบไปด้วยเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในศูนย์การศึกษาอกโรงเรียนจังหวัด จำนวน 65 คน ครูอาสาสมัคร จำนวน 83 คน ซึ่งจะ เป็นผู้ปฏิบัติงานในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือดังนี้

ฉบับที่ 1 แบบสำรวจและรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน ของภูมิปัญญาชาวบ้านจากหน่วยงานต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ฉบับที่ 2 แบบศึกษาเอกสารเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้าน จากเอกสาร หนังสือ และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้าน

ฉบับที่ 3 แบบสอบถามผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติงานในศูนย์การศึกษาอกโรงเรียนจังหวัด และครูอาสาสมัคร มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check-List) และแบบปลายเปิด (Open-Ended) แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 2 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับ ลักษณะการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ในด้านการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรม การนำมาเป็นวิทยากร การนำมาเป็นสื่อเพื่อการศึกษา

ฉบับที่ 4 แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview or Formal Interview) สำหรับผู้บริหาร เกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติงานการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในงานการศึกษาในระบบโรงเรียน

ฉบับที่ 5 เป็นแบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview or Formal Interview) สำหรับภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน

โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้ผ่านการเห็นชอบจากอาจารย์ที่ปรึกษา และได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 7 ท่าน (รายชื่ออยู่ในภาคผนวก) ในเรื่องความเหมาะสม และความครอบคลุมของเนื้อหา และได้นำไปทดลองใช้กับ ผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ของศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดจำนวน 25 คน และได้นำเครื่องมือที่ไปทดลองมาปรับปรุงด้านภาษาให้เหมาะสมอีกครั้ง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การวิจัยเอกสาร ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง
2. การวิจัยแบบสำรวจ
 - ข้อมูลที่เป็นแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้นำส่งด้วยตนเองและรับคืนจากผู้บริหารจำนวน 49 ฉบับ ได้รับคืน จำนวน 41 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 83.67 ได้นำส่งด้วยตนเองและรับคืนจากผู้ปฏิบัติงาน จำนวน 148 ฉบับ ได้รับคืน 128 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 86.49
 - ข้อมูลที่เป็นแบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัด จำนวน 8 คน และภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนซึ่งมีอยู่มาก แต่ผู้วิจัยได้เลือกบุคคลที่จะสัมภาษณ์โดยพิจารณาจากความน่าสนใจของผลงานภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้ปฏิบัติอยู่ ผู้วิจัยได้ดำเนินการด้วยตนเองทั้งหมด และได้ข้อมูลครบร้อยละ 100.00

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสำรวจข้อมูลพื้นฐาน แบบศึกษาเอกสาร และแบบสัมภาษณ์ สำหรับภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาและบรรยายเป็นความเรียง สำหรับแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์สำหรับผู้บริหาร วิเคราะห์โดยหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ และเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 5 ตอน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

ตอนที่ 1 สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน จากการรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาชาวบ้าน และได้จัดแบ่งประเภทตามการวิจัยครั้งนี้

พบว่า

1. ด้านคติ ความเชื่อนั้นมีอยู่ 15 ประเภท คือ ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิด-การตาย เป็นความเชื่อในเรื่องของการปฏิบัติตน ให้บังเกิดผลดีแก่ผู้ปฏิบัติ ความเชื่อเกี่ยวกับโชคลาง ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม ความเชื่อเกี่ยวกับฝัน ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องราง เวทย์มนต์ ไสยศาสตร์ ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และผีสิงนางไม้ ความเชื่อเกี่ยวกับจำนวนนับ ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะดีชั่ว ความเชื่อเกี่ยวกับชากกลางบ้าน ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว ความเชื่อเกี่ยวกับเคล็ด ความเชื่อเกี่ยวกับมงคและอัมมงค ความเชื่อเกี่ยวกับอาชีพ ความเชื่อเรื่องบาป บุญ และนรกสวรรค์ ความเชื่อเบ็ดเตล็ด และพิธีกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อถือ คือ การเช่นคนตา การเลี้ยงผีเขมร พิธีแห่นางแมว

2. ด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี

ประเพณีเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อแบบพุทธ ได้แก่ ประเพณีทำบุญวันเข้าพรรษา ประเพณีทำบุญวันออกพรรษา ประเพณีทำบุญวันวิสาขบูชา ประเพณีทำบุญวันมาฆบูชา ประเพณีตรุษสงกรานต์ ประเพณีวันสารท ประเพณีรับบัว ประเพณีห่มผ้าแดงพระสมุทเรติย์ จังหวัดสมุทรปราการ งานนมัสการหลวงพ่อโศธร จังหวัดฉะเชิงเทรา

ประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อแบบพราหมณ์ ได้แก่ การบวชนาค การ
แต่งงาน งานโกนจุก ซึ่งการจัดงานในแต่ละครั้งนั้นจะต้องดูฤกษ์ยามก่อน

ประเพณีเกี่ยวกับการนับถือผี ได้แก่ ประเพณีเบาจากตุม ประเพณีกินดอง
ประเพณีเบ็ดเตล็ด ได้แก่ ประเพณีแข่งเรือ ประเพณีวิ่งควาย
ซึ่งประเพณีบางประเพณี ได้เริ่มลดบทบาท และความสำคัญลง และหายไ้ยาก
มากขึ้น

3. ด้านเกษตรพื้นฐาน มีการทำเกษตร 2 ลักษณะ คือ เกษตรแบบวนเกษตร และ
การทำไร่นาสวนผสม

4. ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ไม่ปรากฏรูปแบบที่ชัดเจน

5. ด้านสวัสดิการชุมชน มีการจัดตั้งกองทุนหมุนเวียน ธนาคารข้าว กองทุน
สงเคราะห์คนชรายากไร้

6. ด้านการรักษาพื้นบ้าน มีการรักษาแบบไสยศาสตร์ การรักษาแบบแผนโบราณ
และการรักษาด้วยสมุนไพร

7. ด้านเทคโนโลยีพื้นบ้าน มีการให้น้ำด้วยระบบน้ำหยด ระบบน้ำเหวี่ยง การใช้
สปริงเกอร์ในการทำสวน การผลิตเครื่องกรองน้ำ เครื่องอบเนื้อมะพร้าวแห้ง วิธีการทำ
มะม่วงนอกฤดูกบิล

8. ด้านศิลปะพื้นบ้าน มีการละเล่นพื้นบ้านเนื่องมาจากการนับถือผี ได้แก่ การเล่น
เชิดผีแม่ศรี การเชิดผีลอบ ผีไซและผีกระหูด การเชิดผีสิงลม การเชิดผีแขก การเชิดผีเจ้า
การเชิดผีหิ้ง การเชิดผีสาก การเชิดผีกระดัง การทรงผีควาย การละเล่นเบ็ดเตล็ด ได้แก่
การเล่นสะบ้า การเล่นลูกข่างหรือข่างรำ การเล่นตีตมหรืออีตม ซ้อนมุก และมอญซ้อนผ้า
การเล่นชักส้าว การเล่นเสือกินวัว การเล่นเตย หรือวิ่งเตย การเล่นฟุ้งกระสวย
การเล่นจุดพระบาท การเล่นหมากฮุน การเล่นอีดำ อีแดง

เพลงพื้นบ้าน ได้แก่ เพลงหน้าโย (เพลงใช้) เพลงระบำบ้านนา เพลงระบำ
เหนือ เพลงช้างชก เพลงไอ้เป้ เพลงเอ๋ย เพลงวาง เพลงหงส์

การแสดงพื้นบ้าน ได้แก่ การสวดคฤหัสถ์ การเล่นสวดหน้าตพ การเล่น
หนังใหญ่ การเล่นละครชาตรี หรือ ละครเท่งกรีก การเล่นงานใหญ่ ดนตรีพื้นบ้าน ดนตรีไทย
(วงปี่พาทย์) วงกันตรึม

ในปัจจุบันการละเล่นพื้นบ้านและ เพลงพื้นบ้านไม่ได้รับความนิยมมากนัก ทำให้
การละเล่นและ เพลงพื้นเมืองบางอย่างได้เริ่มสูญหายไป

9. ด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน มีเครื่องจักสาน เช่น กระจับปี่ กระจับจาด กระจับตั้ง ชะลอม เข่ง หล้า ลอบ ไช เสื่อลำแพน งอบ การทอ เสื่อกก ทอผ้าขาวม้า การจัดและประดิษฐ์ ดอกไม้สด ดอกไม้แห้ง งานใบตอง การแกะสลักผลไม้ เครื่องไม้ การร้อยมาลัย การทำ เครื่องดนตรี (อังกะลุง) ศิลปประดิษฐ์ การสานทองเหลืองเป็นภาชนะต่าง ๆ

ตอนที่ 2 สรุปผลการวิจัยด้านข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลจากแบบสอบถามในการวิจัยครั้งนี้คือ ผู้บริหาร และ ผู้ปฏิบัติงาน

ผู้บริหาร เป็นชาย จำนวน 33 คน หรือร้อยละ 80.49 เป็นหญิง จำนวน 8 คน หรือร้อยละ 19.52 ส่วนใหญ่มีอายุตั้งแต่ 45 ปีขึ้นไป จำนวน 15 คน หรือร้อยละ 36.59 รองลงมามีอายุระหว่าง 31-35 ปี และ 41-45 ปี จำนวน 10 คน หรือร้อยละ 24.93 วุฒិทางการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 30 คน หรือร้อยละ 73.17 รองลงมามีวุฒิทางการศึกษาระดับปริญญาโท จำนวน 9 คน หรือร้อยละ 21.95 ประสบการณ์ในการทำงานอยู่ในระหว่าง 1-5 ปี จำนวน 22 คน หรือร้อยละ 53.66 รองลงมามีประสบการณ์ในการทำงานต่ำกว่า 1 ปี จำนวน 10 คน หรือร้อยละ 24.39 ตำแหน่งในการทำงานเป็นผู้ประสานงานการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ จำนวน 20 คน หรือร้อยละ 48.78 รองลงมาเป็นหัวหน้าฝ่าย จำนวน 13 คน หรือร้อยละ 31.17 การได้รับการอบรมไม่เคยได้รับการอบรม จำนวน 28 คน หรือร้อยละ 68.29 ได้รับการอบรม จำนวน 13 คน หรือร้อยละ 31.17 เคยได้รับการอบรม 1 ครั้ง จำนวน 7 คน หรือร้อยละ 17.07 และอยู่ในช่วงปี พ.ศ. 2531-2535 จำนวน 9 คน หรือร้อยละ 21.95 จำนวนวันที่ได้รับการอบรมคือ 5 วัน และ 12 วัน จำนวน 3 คน หรือร้อยละ 7.32 หน่วยงานที่จัดอบรม คือ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 4 คน หรือร้อยละ 9.76

ผู้ปฏิบัติงาน เป็นหญิง จำนวน 86 คน หรือร้อยละ 67.19 เป็นชาย จำนวน 42 คน หรือร้อยละ 32.81 ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 25-31 ปี จำนวน 59 คน หรือร้อยละ 46.09 รองลงมามีอายุระหว่าง 31-35 ปี จำนวน 36 คน หรือร้อยละ 28.13 วุฒิทาง

การศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 88 คน หรือร้อยละ 68.95 รองลงมาระดับป.ก.ศ.สูง พ.ม. หรือเทียบเท่า จำนวน 18 คน หรือร้อยละ 14.06 ประสบการณ์ในการทำงานอยู่ ระหว่าง 1-5 ปี จำนวน 68 คน หรือร้อยละ 53.13 รองลงมาที่มีประสบการณ์ในการ ทำงานอยู่ระหว่าง 6-10 ปี จำนวน 28 คน หรือร้อยละ 21.88 ตำแหน่งในการทำงาน เป็นครูอาสาสมัครศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัด จำนวน 77 คน หรือร้อยละ 60.16 และเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่าย จำนวน 51 คน หรือร้อยละ 39.84 การได้รับการอบรมไม่เคย ได้รับการอบรมจำนวน 102 คน หรือร้อยละ 79.68 เคยได้รับการอบรมจำนวน 26 คน หรือร้อยละ 20.32 ได้รับการอบรม 1 ครั้ง จำนวน 22 คน หรือร้อยละ 17.19 อยู่ใน ช่วงพ.ศ.2531-2535 จำนวน 16 คน หรือร้อยละ 12.50 จำนวนวัน ที่อบรมคือ 3 วัน จำนวน 6 คน หรือร้อยละ 4.69 หน่วยงานที่จัดอบรมคือ ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภาค ตะวันออก และศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัด จำนวน 11 คน หรือร้อยละ 8.59

2. ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัด เป็นชายจำนวน 8 คน หรือร้อยละ 100 ส่วนใหญ่ มีอายุมากกว่า 45 ปีขึ้นไป จำนวน 8 คน หรือร้อยละ 100 วุฒิต่างการศึกษาระดับ ปริญญาตรี จำนวน 7 คน หรือร้อยละ 87.5 และปริญญาโท จำนวน 1 คน หรือร้อยละ 12.5 ประสบการณ์การทำงานอยู่ระหว่าง 1-5 ปี จำนวน 3 คน หรือร้อยละ 32.5 รองลงมาอยู่ในระหว่าง 6-10 ปี และ 16-20 ปี จำนวน 2 คน หรือร้อยละ 25.00

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะการปฏิบัติงาน ปัญหาในการปฏิบัติงาน การนิเทศ ติดตามผลและการสนับสนุน การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ ในกิจกรรมการศึกษาในระบบ โรงเรียน ในเรื่องการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรม การนำเป็นวิทยากร การนำมา เป็นสื่อเพื่อการศึกษา ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม

1. ด้านการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรม

การปฏิบัติงาน ในด้านการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและ การจัดกิจกรรมสำหรับข้อมูลจากผู้บริหาร พบว่า หน่วยงานจะนำใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและ การจัดกิจกรรม สำหรับกิจกรรมการศึกษาด้านความรู้พื้นฐาน และด้านการบริการข่าวสาร ข้อมูล นำมาใช้ปานกลาง จำนวน 22 คน หรือร้อยละ 53.66 ด้านทักษะอาชีพ นำมาใช้

ปานกลาง จำนวน 18 คน หรือร้อยละ 43.90 ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำมาใช้มากที่สุด คือ ด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ประเภทวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น จำนวน 15 คน หรือร้อยละ 36.59 การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรม ทั้งในด้านการปรับปรุงหลักสูตรและการจัดกิจกรรมเดิมที่มีอยู่แล้ว หรือการสร้างหลักสูตรและการจัดกิจกรรมขึ้นมาใหม่ ผู้บริหารจะนำกิจกรรมที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรม รวมทั้งนำกิจกรรมของบุคคลที่ได้รับการยกย่องให้เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรม จำนวน 22 คน หรือร้อยละ 53.66 การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการปรับปรุงหลักสูตร นำมาใช้มากในกิจกรรมการศึกษา ด้านทักษะอาชีพ จำนวน 31 คน นำมาใช้ในการสร้างหลักสูตรใหม่ นำมาใช้มากในกิจกรรม การศึกษาด้านทักษะอาชีพ จำนวน 20 คน หรือร้อยละ 48.78 นำมาใช้ในการปรับปรุงการจัดกิจกรรมเดิมของโครงการต่างๆ นำมาใช้มากในกิจกรรมการศึกษาด้านทักษะอาชีพ จำนวน 28 คน หรือร้อยละ 68.29 นำมาใช้ในการสร้างกิจกรรมใหม่ของโครงการต่างๆ นำมาใช้มากในกิจกรรมการศึกษาด้านทักษะอาชีพ จำนวน 22 คน หรือร้อยละ 53.66 ในการปฏิบัติงาน การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรม ควรจะมีการสำรวจแหล่งภูมิปัญญาชาวบ้าน และเลือกใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่ให้มีความเหมาะสมกับเนื้อหา และความต้องการของท้องถิ่น จำนวน 35 คน หรือร้อยละ 85.37 ปัญหาในการปฏิบัติงานการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรม จำนวน 25 คน หรือร้อยละ 60.98 มีปัญหา ปัญหาที่พบ คือ ผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของภูมิปัญญาชาวบ้าน และไม่ได้รับการสนับสนุนทางด้านงบประมาณ จำนวน 14 คน หรือร้อยละ 34.15

การปฏิบัติงานในด้านการนำภูมิปัญญาชาวบ้าน มาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรม สำหรับข้อมูลจากผู้ปฏิบัติงาน พบว่า ผู้ปฏิบัติงานจะนำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรม สำหรับกิจกรรมการศึกษาด้านความรู้พื้นฐาน นำมาใช้ปานกลาง จำนวน 74 คน หรือร้อยละ 57.81 กิจกรรมการศึกษาด้านทักษะอาชีพ นำมาใช้ปานกลาง จำนวน 65 คนหรือร้อยละ 50.78 กิจกรรมด้านการบริการข่าวสารข้อมูลนำมาใช้ปานกลาง จำนวน 71 คน หรือร้อยละ 55.47 ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำมาใช้มากที่สุด คือ ด้านคติ ความเชื่อประเภทความเชื่อแบบพุทธ จำนวน 69 คน หรือร้อยละ 53.91 ด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ประเภทวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น จำนวน 64 คน หรือ

ร้อยละ 50.00 ประเพณีประจำท้องถิ่น จำนวน 54 คน หรือร้อยละ 42.19 ด้านเกษตร
พื้นฐาน ประเภทการปลูกพืชแบบเกษตรตามธรรมชาติ จำนวน 41 คน หรือร้อยละ 32.03
ด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน ประเภทการจักสานไม้ไผ่ จำนวน 51 คน หรือร้อยละ 39.84 การนำ
ภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรมทั้งในด้านการปรับปรุงหลักสูตร
และการจัดกิจกรรมที่มีอยู่แล้วหรือการสร้างหลักสูตรและการจัดกิจกรรมขึ้นมาใหม่ ผู้ปฏิบัติงาน
จะนำกิจกรรมของบุคคลที่ได้รับการยกย่องให้เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน มาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร
และการจัดกิจกรรม จำนวน 81 คน หรือร้อยละ 63.28 การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการ
การปรับปรุงหลักสูตรนำมาใช้มากในกิจกรรมการศึกษาด้านทักษะอาชีพ จำนวน 100 คน หรือ
ร้อยละ 78.13 นำมาใช้ในการสร้างหลักสูตรใหม่ และนำมาใช้ในการปรับปรุงการจัด
กิจกรรมเดิมของโครงการต่างๆ นำมาใช้มากในกิจกรรมด้านทักษะอาชีพ จำนวน 77 คนหรือ
ร้อยละ 60.16 นำมาใช้ในการสร้างกิจกรรมใหม่ของโครงการต่างๆ นำมาใช้มากใน
กิจกรรมการศึกษาด้านทักษะอาชีพ จำนวน 69 คน หรือร้อยละ 53.91 ในการปฏิบัติงานการ
นำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรม ผู้ปฏิบัติงานจะสำรวจแหล่ง
ภูมิปัญญาชาวบ้าน จำนวน 102 คน หรือร้อยละ 79.68 ปัญหาในการปฏิบัติงานการนำภูมิ-
ปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร และการจัดกิจกรรม จำนวน 77 คน หรือร้อยละ
60.16 มีปัญหา ปัญหาที่พบคือ ตนเองขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการพัฒนาหลักสูตร
และการจัดกิจกรรม จำนวน 36 คน หรือร้อยละ 28.13

2. ด้านการนำมาเป็นวิทยากร

การปฏิบัติงานในด้านการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาเป็นวิทยากร สำหรับข้อมูลจาก
ผู้บริหาร พบว่า นำมาใช้มากกิจกรรมการศึกษาด้านทักษะอาชีพ จำนวน 21 คน หรือร้อยละ
51.22 ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำมาใช้จะนำมาใช้ปานกลางและนำมาใช้น้อย การ
นำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการเป็นวิทยากร จะนำมาเป็นวิทยากรในกิจกรรมการเรียนการ
สอนด้านทักษะอาชีพ จำนวน 32 คน หรือร้อยละ 78.05 ในการปฏิบัติงานการนำภูมิปัญญา
ชาวบ้านมาใช้ในการเป็นวิทยากร ควรจะสำรวจสภาพของภูมิปัญญาชาวบ้านในท้องถิ่นและ
เก็บรวบรวมข้อมูลไว้ จำนวน 23 คน หรือร้อยละ 80.49 ปัญหาในการปฏิบัติงานการนำ
ภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการเป็นวิทยากร จำนวน 26 คน หรือร้อยละ 6.14 มีปัญหา
ปัญหาที่พบ คือ ภูมิปัญญาชาวบ้านไม่มีทักษะในการถ่ายทอดความรู้ ทำให้การเรียนการสอนไม่
บรรลุวัตถุประสงค์ จำนวน 15 คน หรือร้อยละ 36.59

การปฏิบัติงาน ในด้านการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาเป็นวิทยากร สำหรับข้อมูลจากผู้ปฏิบัติงาน พบว่า ในกิจกรรมการศึกษาด้านความรู้พื้นฐานและด้านทักษะอาชีพ นำมาใช้มาก จำนวน 67 คน หรือร้อยละ 52.34 ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำมาใช้มากที่สุด คือ ด้านคติ ความเชื่อ ประเภทความเชื่อแบบพุทธ จำนวน 51 คน หรือร้อยละ 39.84 ด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน ประเภท การจักสานไม้ไผ่ จำนวน 57 คน หรือร้อยละ 44.53 งานถัก-สาน-ทอ จำนวน 38 คน หรือร้อยละ 29.69 การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการเป็นวิทยากร จะนำมาใช้เป็นวิทยากรในกิจกรรมการเรียนการสอนด้านทักษะอาชีพ จำนวน 102 คน หรือร้อยละ 79.68 ในการปฏิบัติงานการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการเป็นวิทยากร มีการสำรวจสภาพของภูมิปัญญาชาวบ้านในท้องถิ่นและเก็บรวบรวมข้อมูลไว้ จำนวน 102 คน หรือร้อยละ 79.68 ปัญหาในการปฏิบัติงานการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการเป็นวิทยากร จำนวน 73 คน หรือร้อยละ 57.03 มีปัญหา ปัญหาที่พบคือ ภูมิปัญญาชาวบ้านไม่มีทักษะในการถ่ายทอดความรู้ ทำให้การเรียนการสอนไม่บรรลุวัตถุประสงค์ จำนวน 42 คน หรือร้อยละ 32.81

3. ด้านการนำมาเป็นสื่อเพื่อการศึกษา

การปฏิบัติงาน ในด้านการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการเป็นสื่อเพื่อการศึกษา สำหรับข้อมูลจากผู้บริหาร พบว่า ในกิจกรรมการศึกษาด้านความรู้พื้นฐาน นำมาใช้ปานกลาง จำนวน 21 คน หรือร้อยละ 51.22 กิจกรรมการศึกษาด้านทักษะอาชีพ และกิจกรรมด้านการบริการข่าวสารข้อมูล นำมาใช้ปานกลาง จำนวน 20 คน หรือร้อยละ 48.78 ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำมาใช้จะนำมาใช้ปานกลางและนำมาใช้น้อย การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการเป็นสื่อเพื่อการศึกษา ในกิจกรรมการเรียนการสอนจะนำมาใช้มากในกิจกรรมการศึกษาด้านทักษะอาชีพ จำนวน 31 คน หรือร้อยละ 75.61 นำมาใช้เป็นสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ นำมาใช้มากในกิจกรรมการศึกษาด้านทักษะอาชีพ จำนวน 23 คน หรือร้อยละ 56.10 นำมาใช้เป็นสื่อเพื่อการเผยแพร่ความรู้ นำมาใช้มากในกิจกรรมการศึกษาด้านทักษะอาชีพจำนวน 32 คน หรือร้อยละ 78.05 ในการปฏิบัติงานการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการเป็นสื่อเพื่อการศึกษา ผู้บริหารขอความร่วมมือจากภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นบุคคล เพื่อช่วยในการเผยแพร่ความรู้ต่างๆ ให้กับประชาชน ในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน จำนวน 30 คน หรือร้อยละ 73.17 การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการเป็นสื่อเพื่อศึกษานั้น ผู้บริหารเลือกใช้ ภูมิปัญญาชาวบ้านที่สอดคล้องกับกิจกรรมการศึกษานอกระบบ

โรงเรียนให้มากที่สุด จำนวน 27 คน หรือร้อยละ 65.85 ปัญหาในการปฏิบัติงานการนำ
ภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในเป็นสื่อเพื่อการศึกษา จำนวน 24 คน หรือร้อยละ 58.54 มีปัญหา
ปัญหาที่พบคือ ผู้ปฏิบัติงานขาดความรู้ความเข้าใจในวิธีการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้เป็นสื่อ
เพื่อการศึกษา จำนวน 15 คน หรือร้อยละ 36.59

การปฏิบัติงาน ในด้านการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้เป็นสื่อเพื่อการศึกษา
สำหรับข้อมูลจากผู้ปฏิบัติงาน พบว่า ในกิจกรรมการศึกษาด้านความรู้พื้นฐาน ด้านทักษะอาชีพ
ด้านการบริการข่าวสารข้อมูล นำมาใช้ปานกลาง จำนวน 66 คน หรือร้อยละ 51.56
ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำมาใช้มากที่สุด คือ ด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน ประเภทจักสานไม้ไผ่
จำนวน 53 คน หรือร้อยละ 41.41 การนำภูมิปัญญาชาวบ้านใช้ในการเป็นสื่อเพื่อการศึกษา
ศึกษาในกิจกรรมการเรียนการสอน จะนำมาใช้มาก ในกิจกรรมด้านทักษะอาชีพ จำนวน 95
คน หรือร้อยละ 74.22 นำมาเป็นสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ นำมาใช้มากในกิจกรรมด้าน
ทักษะอาชีพ จำนวน 64 คน หรือร้อยละ 50.00 นำมาเพื่อการเผยแพร่ความรู้ นำมาใช้
มาก ในกิจกรรมการศึกษาด้านทักษะอาชีพ จำนวน 82 คน หรือร้อยละ 64.06 ในการ
ปฏิบัติงานการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้เป็นสื่อเพื่อการศึกษา ผู้ปฏิบัติงานขอความร่วมมือจาก
ภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นบุคคล เพื่อนำมาช่วยในการเผยแพร่ความรู้ต่างๆ ให้กับประชาชน ใน
กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน จำนวน 97 คน หรือร้อยละ 75.78 การนำภูมิ-
ปัญญาชาวบ้านมาใช้เป็นสื่อเพื่อศึกษานั้น ผู้ปฏิบัติงานเลือกใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านที่สอดคล้อง
กับกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้มากที่สุด จำนวน 89 คน หรือร้อยละ 69.53
ปัญหาในการปฏิบัติงาน การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้เป็นสื่อเพื่อการศึกษา จำนวน 76 คน
หรือร้อยละ 59.38 มีปัญหา ปัญหาที่พบคือ ภูมิปัญญาชาวบ้านบางประเภทไม่เหมาะที่จะนำ
มาใช้เป็นสื่อเพื่อการศึกษา จำนวน 40 คน หรือร้อยละ 31.25

4. การนิเทศติดตามผล

ในการนิเทศติดตามผล การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ ในงานการศึกษานอก
ระบบโรงเรียน ข้อมูลจากผู้บริหาร จำนวน 26 คน หรือร้อยละ 60.41 ได้รับการนิเทศ
ติดตามผล ได้รับการนิเทศติดตามผล จากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน
21 คน หรือร้อยละ 51.22 ข้อเสนอแนะในการนำภูมิปัญญาชาวบ้าน มาใช้ในกิจกรรมการ
ศึกษานอกระบบโรงเรียน จำนวน 32 คน หรือร้อยละ 78.05 เห็นว่า ควรมีการจัดประชุม

อบรม สัมมนา ให้ความรู้แก่บุคลากรในหน่วยงาน ในเรื่องการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ ซึ่งเป็นการนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ให้เป็นประโยชน์

ในการนี้ติดตามผล การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ข้อมูลจากผู้ปฏิบัติงานจำนวน 88 คนหรือร้อยละ 63.75 เคยได้รับการนิเทศติดตามผล โดยได้รับการนิเทศติดตามผล จากผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกระบบโรงเรียนจังหวัด จำนวน 57 คน หรือร้อยละ 44.53 ข้อเสนอแนะในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน จำนวน 100 คน หรือร้อยละ 78.13 เห็นว่าควรมีการสำรวจแหล่งภูมิปัญญาชาวบ้าน และประสานงานขอความร่วมมือ

ตอนที่ 4 สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล เกี่ยวกับแนวทางในการปฏิบัติงานการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน

จากการสัมภาษณ์ ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกระบบโรงเรียนจังหวัด พบว่า ในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ ในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น มีความเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่นและกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นอย่างดี (จำนวน 6 คน) เนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นสิ่งที่มีการสั่งสมมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และแฝงอยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้าน สิ่งเหล่านี้จะทำให้สามารถเรียนรู้และเข้าใจอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของท้องถิ่นได้ ถ้าได้มีการศึกษาถึงภูมิปัญญาชาวบ้านอย่างแท้จริง จะทำให้มองเห็นแนวทางในการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นได้ รวมทั้งจะเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนได้เป็นอย่างดี แต่ทั้งนี้การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ นั้น จะต้องมีการนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับกิจกรรมด้านต่างๆ ของงานศึกษานอกระบบโรงเรียน และกิจกรรมการศึกษาที่สมควรจะนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้มากที่สุด คือ กิจกรรมการศึกษาด้านทักษะอาชีพ (จำนวน 8 คน) แนวทางในการปฏิบัติที่สำคัญคือ ควรมีการรวบรวมภูมิปัญญาชาวบ้านทั้งหมดที่มีอยู่ในท้องถิ่น พร้อมกับทำการศึกษาให้เข้าใจอย่างแท้จริง เพื่อที่จะได้นำมาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ กับงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน นอกจากนั้นควรมีการประสานงานเพื่อขอความร่วมมือจากภูมิปัญญาชาวบ้าน พร้อมทั้งควรมีการยกย่องและให้เกียรติแก่ภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้การดำเนินงานการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ ในงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนดำเนินไปได้เป็นอย่างดี (จำนวน 8 คน)

ตอนที่ 5 สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล ที่ได้จากการสัมภาษณ์ภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมงานการศึกษาอกระบบโรงเรียน

จากการสัมภาษณ์ ภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีส่วนร่วม ในกิจกรรมการศึกษาอกระบบโรงเรียน พบว่า โดยส่วนรวมแล้วภูมิปัญญาชาวบ้านจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษาอกระบบโรงเรียน ในลักษณะของการได้รับเชิญให้เป็นวิทยากร และใช้สถานที่ทำงานนั้นเป็นแหล่งวิทยากร เสียเป็นส่วนใหญ่ และในบางครั้งอาจจะเป็นการ ให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรมการศึกษาอกระบบโรงเรียนบ้าง ซึ่งทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานภาพของภูมิปัญญาชาวบ้านแต่ละบุคคล ภูมิปัญญาชาวบ้านพร้อมที่จะให้ความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ เป็นอย่างดี และภูมิปัญญาชาวบ้านจะมีลักษณะ เฉพาะที่คล้ายคลึงกัน คือจะเป็นบุคคลที่ชอบแสวงหาความรู้ อยู่เสมอ

การอภิปรายผล

1. การอภิปรายผลการวิจัยจากการศึกษาเอกสาร

ผลการวิจัยเอกสาร เพื่อศึกษารวบรวมรายชื่อและลักษณะต่างๆ ของ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสามารถที่จะแบ่งได้ตามประเภทที่กำหนดไว้ในการวิจัยครั้งนี้ ยกเว้นในด้านสิ่งแวดลอมเท่านั้น ที่ยังไม่มีรูปแบบที่แน่นอน แต่งแฝงอยู่กับภูมิปัญญาชาวบ้านแบบวนเกษตรของผู้ใหญ่วิบูลย์ ซึ่งเกษตรแบบวนเกษตรจะเป็นการช่วยฟื้นฟูธรรมชาติให้กลับคืนมา (วิบูลย์ เข็มเฉลิม, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2536) ลักษณะของวนเกษตรนั้น จะเป็นการปลูกพันธุ์ไม้หลายประเภทปะปนกัน ไม่ปลูกเรียงเป็นแถวเหมือนพืชสวน หรือพืชไร่ การปลูกพันธุ์ไม้ลักษณะนี้มาจากแนวคิดของการปลูกพืชแบบผสมผสานเหมือนสภาพป่าธรรมชาติ จะทำให้ต้นไม้เจริญเติบโตได้ดี เช่นเดียวกับต้นไม้ในป่า (ไพโรจน์ ภูมิประดิษฐ์ และคุณกุลชีพ วรพงษ์, 2534) และอีกสาเหตุหนึ่งที่ภูมิปัญญาด้านสิ่งแวดลอมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือไม่ปรากฏรูปแบบที่แน่ชัด คงเนื่องมาจากปัญหาของการตัดไม้ทำลายในภาคนี้ไม่มีปัญหารุนแรงมากนัก จึงทำให้ไม่มีคนให้ความสนใจในด้านนี้เท่าที่ควร

ในส่วนของภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้านคติ ความเชื่อ ด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และด้านศิลปพื้นบ้านนั้น ในปัจจุบันนี้ได้เริ่มที่จะสูญหายเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากสภาพสังคมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือกำลังจะ เปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพสังคมเมืองมากขึ้น ดังนั้น จึงควรจะต้องให้มีการเรียนรู้ในสิ่งที่ เป็น ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประจำท้องถิ่น รวมทั้ง ศิลปพื้นบ้าน เพื่อที่คนรุ่นใหม่จะได้มีความรู้สึกผูกพันกับท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับรายงานผล การศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2529) ที่ได้เสนอแนวนโยบายใน การจัดการศึกษาไว้ว่า ควรจะเป็นการศึกษาที่เน้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น รวมทั้งสอนให้ผู้ เรียนได้รู้จักวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปพื้นบ้าน เพื่อที่จะได้มีความรู้สึกที่ หลอมรวมระหว่าง เมืองกับชนบท เกิดความผูกพันกับท้องถิ่น และชุมชนที่มีรากฐานทาง วัฒนธรรมของตนเองอย่างแท้จริง

ในการรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาชาวบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือครั้งนี้ จะมีประโยชน์ เป็นอย่างมาก สำหรับงานการศึกษาจากระบบโรงเรียน ไม่ใช่แต่เพียงกรมการศึกษานอก โรงเรียนเท่านั้น สำหรับหน่วยงานอื่นที่มีการจัดการศึกษานอกโรงเรียนก็จะมีประโยชน์ เช่นเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับที่ ประเวศ วะสี (2534) ได้กล่าวถึงประโยชน์ในการเรียนรู้ รวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ว่า จะเป็นชุมชนที่ใหญ่โตมโหฬาร เนื่องจากทุกหมู่บ้าน จะมีภูมิปัญญาชาวบ้านในหมู่บ้าน มีความเก่งในด้านต่างๆเมื่อได้มีการรวบรวมไว้ และทำการ วิเคราะห์แล้วนำมาเชื่อมโยงกัน ออกมาในลักษณะที่ช่วยให้ชาวบ้านนำไปพัฒนาเพื่อชีวิตที่ดีขึ้น และสอดคล้องกับแนวคิดของ กษมา วรารณ ณ อุทยาน (2532) ที่ได้กล่าวถึงแนวทางใน การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาระบบข่าวสารข้อมูลไว้ว่า ควรมีการสำรวจและทำ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในความเป็นมา แนวคิดและกระบวนการของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าได้มีการรวบรวมและจัดเป็นหมวดหมู่ รวมทั้งได้มีการทำการศึกษาค้นคว้า และวิจัยไปพร้อมๆ กัน จะทำให้เราสามารถทราบถึงลักษณะ และความสำคัญของภูมิปัญญา ชาวบ้านในแต่ละด้าน และสามารถที่จะนำมาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม กับงานที่ตนปฏิบัติอยู่ โดยเฉพาะผู้ที่เข้าไปทำงานกับชุมชนนั้น การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็น อย่างยิ่ง มีคุณค่าช่วยให้ภารกิจของตนบรรลุเป้าหมายได้ หากไม่สนใจไม่ศึกษาถึงของดีที่มี อยู่ในชุมชน ไม่ยอมรับความคิดเห็นหรือความสำคัญ ก็อาจถูกปฏิเสธต่อต้านหรือเพิกเฉยจาก ชาวบ้านได้ ภูมิปัญญาชาวบ้านสามารถที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในด้านการศึกษาหลายลักษณะ

เช่น นำไปเป็นองค์ประกอบของหลักสูตร ซึ่งจะช่วยให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ ในสิ่งที่มีความหมายมีความสัมพันธ์กับท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น นำมาไปใช้เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เนื่องจากเนื้อหาภูมิปัญญาชาวบ้านครอบคลุมสาระต่างๆ ในการดำเนินชีวิต รวมทั้งสามารถที่จะนำมาใช้ในการกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาด้านต่างๆ ได้ด้วย (ชลทิพย์ เอี่ยมสำอางค์ และ วิศนี ศิลตระกูล, 2533)

จะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นสิ่งที่มียู่ในชุมชนทุกชุมชนและได้มีการสะสมมาจากอดีตอันยาวนาน และชนิดา รักษ์พลเมือง (2531) ได้กล่าวไว้ว่า ทุกชุมชนย่อมมีการแสดงซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้โดยสิ้นเชิง ปัจจุบันคงเป็นที่ยอมรับกันว่า การพัฒนาตามแนวตะวันตก แต่เพียงประการเดียว ย่อมไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมไทย ชุมชนไทยยังมีของดีอีกมากที่ควรจจะรักษาไว้ ของดีนี้มีทั้งในรูปของบุคคล ผู้ทรงภูมิเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ในรูปของศิลปะวัตถุอันงดงาม และทรัพยากรอันมีค่า การแสวงหาหนทาง ที่จะใช้ภูมิปัญญาและทรัพยากรเหล่านี้ให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเป็นสิ่งที่ควรคำนึงกันให้มาก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในการจัดการศึกษาของ เสน่ห์ จามริก (2532) ได้เสนอไว้ว่า การจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันนั้น ควรมีการนำภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ มาใช้เป็นฐานในการกำหนดหลักสูตร เนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้านไม่เพียงแต่อำนวยความสะดวกกับวิถีชีวิตที่เคยเป็นมาเท่านั้น แต่ยังสามารถปรับตัวขึ้นหยัดต่อสักับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ กมล สดประ เสริฐ และสุนทร สุนันท์ชัย (2534) ได้เสนอแนวคิดในการจัดการศึกษาไว้ว่า ไม่ควรเป็นภาระของหน่วยราชการฝ่ายเดียว ชุมชนควรได้รับโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและการจัดการ เพื่อเป็นการประกันว่าสิ่งที่ได้เรียนรู้ นั้น จะเกิดประโยชน์อันแท้จริงแก่ประชาชน เกิดการผสมผสานระหว่างเทคโนโลยีสมัยใหม่กับภูมิปัญญาชาวบ้าน และไม่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ และวิถีชีวิตของประชาชนเกินกว่าที่จะรับได้ กรมการศึกษานอกโรงเรียนเอง ก็ได้ให้ความสำคัญกับการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ให้เป็นประโยชน์กับงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยได้กำหนดเป็นนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนในหลายๆ ด้าน เพราะได้เล็งเห็นว่า (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2534) ในสังคมปัจจุบันแต่ละชุมชนจะมีผู้ทรงความรู้ในเรื่องต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ นอกจากนั้นยังมีเทคนิควิทยาที่เป็นเทคโนโลยีในท้องถิ่น ในรูปแบบของวิธีการและสิ่งประดิษฐ์ ตลอดจนนวัตกรรมต่างๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ หากนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับปรุงและ

เสริมสร้างประสิทธิภาพขึ้น จะเป็นประโยชน์ต่อประชาชน โดยเฉพาะจะประหยัดค่าใช้จ่ายในการจัด และสามารถยืมรับมาใช้ในชีวิตประจำวัน ได้สะดวกกว่าการใช้เทคโนโลยีภายนอกชุมชน กรมการศึกษานอกโรงเรียนจะมีบทบาทในการส่งเสริม และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ ในลักษณะของการเผยแพร่ การถ่ายทอด การศึกษาค้นคว้า จะจัดกระบวนการให้เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน รวมทั้งจะเป็นหน่วยกลางในการจัดทำพจนานุกรมภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน ตลอดจนลงไปสู่การพัฒนาประชาชน ให้มีศักยภาพในการรับถ่ายทอดเทคโนโลยีจากภายนอกชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การอภิปรายผลจากการวิจัยเชิงสำรวจ

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล การศึกษาการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ในด้านการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรมส่วนใหญ่จะนำมาใช้ปานกลาง สามารถอภิปรายผลได้ว่า เนื่องจากทางศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ยังไม่มีอำนาจในการจัดทำหลักสูตร หรือพัฒนาหลักสูตรขึ้นเองได้ ส่วนนี้ทางศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคจะเป็นผู้จัดทำ ทางศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดจะสามารถจัดทำหลักสูตรได้เฉพาะหลักสูตรที่จัดสอนในระยะสั้น เช่น กลุ่มสนใจที่มีช่วงเวลาสอนประมาณ 30-50 ชั่วโมง เป็นต้น (สุจินต์ สิริวัฒนกุล, สัมภาษณ์, 27 กันยายน 2536)

ในด้านการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้เป็นวิทยากร พบว่า จะนำภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นบุคคลมาใช้เป็นวิทยากรในกิจกรรมการศึกษาด้านทักษะอาชีพสามารถอภิปรายผลได้ว่า เนื่องมาจากในด้านทักษะอาชีพนั้น ภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นบุคคลจะมีความชำนาญในงานที่ทำมาก ซึ่งเอนก นาคนบุตร (2534) กล่าวไว้ว่า ในการสอนวิชาชีพนั้นควรจะให้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ประเภทช่างฝีมือหรือช่างเทคนิคชาวบ้านให้มีส่วนร่วม เนื่องจากบุคคลเหล่านี้ เป็นผู้มีความรู้ ทักษะในการฝึก พิเคราะห์ รายละเอียด แยกแยะ จัดจำ กฎเกณฑ์ และได้สะสมความรู้ ประสบการณ์การปฏิบัติ ถ่ายทอดให้ลูกหลานในหมู่บ้านเป็นเวลานานและสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องชาวบ้านสอนชาวบ้าน ของวิบูลย์ เข้มเฉลิม (2532) ที่ได้เสนอไว้ว่า สำหรับการเรียนรู้จากชาวบ้านด้วยตนเอง จะทำให้รู้ว่ามีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง ปัจจัยที่ส่งผลให้ประสบความสำเร็จมีอะไร ชาวบ้านได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงและการเรียนรู้จากของจริง และการปฏิบัติจริง จะทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี

และ ประเวศ วะสี (2534) ได้กล่าวไว้ว่า การเชิญชาวบ้านที่เก่งในเรื่องต่างๆ มาเป็นวิทยากร กล่าวได้ว่าเป็นรูปแบบที่น่าสนใจ เดี่ยวนี้ชาวบ้านบางคนเป็นวิทยากรทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด และระดับประเทศ บางคนขึ้นไปสู่ระดับระหว่างประเทศ ฉะนั้นหากเรามุ่งการศึกษาอบรมที่มาจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ต่อไปจะมีวิทยากรเพิ่มเป็นแสนคน เพราะ 60,000 หมู่บ้าน คงจะมีวิทยากรเป็นแสน ซึ่งคือ ชุมพลังปัญญาชาวบ้านระดับประเทศ และสอดคล้องกับ สมานี สังข์ตรี (2533) ได้กล่าวไว้ว่า การนำภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นบุคคล มาใช้เป็นผู้สอนหรือวิทยากร โดยเฉพาะในการสอนวิชาชีพจะทำให้ผู้เรียนได้พบเห็นกับของจริงและการปฏิบัติจริง

กิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนที่นำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้น้อยที่สุด คือ ด้านการบริการข่าวสารข้อมูล ซึ่งสามารถอภิปรายได้ว่า ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีบทบาทในการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลให้แก่ประชาชนนั้น คือ ศิลปินบ้าน หรือที่เรียกว่า สื่อพื้นบ้าน ซึ่ง เอนก นาวิกมูล (2530) ได้กล่าวว่า สื่อพื้นบ้านมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ คตินิยม ค่านิยม และคุณธรรม จริยธรรมอันดีงาม โดยผ่านเทคนิค วิธีการแสดงของตัวละครต่างๆ ที่เข้าร่วมในการแสดง โดยมีบทเพลงหรือคำกลอนต่างๆ เป็นเนื้อร้อง ดังนั้นจึงได้มีบุคคลหลายฝ่ายที่ได้นำเอาสื่อพื้นบ้าน มาใช้ในกิจกรรมการศึกษาและการพัฒนา แต่ในภาคตะวันออก ภูมิปัญญาชาวบ้านประเภทศิลปินพื้นบ้าน มีจำนวนจำกัด และไม่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายเหมือนกับภาคอื่นๆ และในปัจจุบันศิลปินพื้นบ้านเหล่านี้ ไม่ได้รับความนิยมและเริ่มสูญหายไป เนื่องจากสภาพสังคมในภาคตะวันออกกำลังมีการเปลี่ยนแปลงไปจากชุมชนเกษตรไปสู่การเป็นชุมชนอุตสาหกรรม จากสาเหตุการเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้ส่งผลกระทบต่อสังคมในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะทางด้านศาสนา ค่านิยมและวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการสังเคราะห์ สภาพสังคม-วัฒนธรรม สังคมเศรษฐกิจและการศึกษาในบริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2533) ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า ศาสนา ค่านิยม และวัฒนธรรม จารีตประเพณีต่างๆ จะเสื่อมความนิยมยืดยาวลงเพราะไม่สอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินชีวิตสมัยใหม่แบบในเมือง และในปัจจุบันนี้ระบบการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลสามารถทำได้ในหลายลักษณะ ทั้งในด้านสื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ซึ่งสื่อเหล่านี้มีประสิทธิภาพในการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลเป็นอย่างมาก และเหมาะสมกับสภาพสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป

ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่นำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร และการจัดกิจกรรม พบว่า ด้านที่นำมาใช้มากที่สุด คือ ด้านวัฒนธรรม ชนบธรรมเนียม ประเพณี ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้ สอดคล้องกับนโยบายของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ในเรื่องการศึกษาพื้นฐานและต่อเนื่อง ในนโยบายด้านนี้ได้มีมาตรการที่จะพัฒนาการเรียนการสอน โดยปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตร ให้สอดคล้องกับคุณธรรม จริยธรรม การคิดแก้ไขปัญหา ค่านิยมที่ถูกต้อง เห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2534)

ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำมาใช้เป็นวิทยากร พบว่า ด้านที่นำมาใช้มากที่สุด คือ ด้านคติ ความเชื่อ ซึ่งเป็นความเชื่อแบบพุทธ และด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน ประเภทการจักสานไม้ไผ่ และงานถัก-สาน-ทอ ซึ่งการนำภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้านคติ ความเชื่อแบบพุทธมาใช้เป็นวิทยากรมากที่สุด อภิปรายผลได้ว่า เนื่องจากศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติของไทย ทำให้ความเชื่อทางพุทธศาสนา วัดและสถาบันทางสงฆ์เป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับคนไทย การนำพระสงฆ์มาใช้ในการเป็นวิทยากรสำหรับกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน จะทำให้ผู้ที่เข้ามารับการอบรมหรือเข้าเรียนมีความเชื่อถือ ซึ่งสอดคล้องกับการสรุปผลการศึกษาของ สุกงศ์ จันทวานิช (2523) ที่ได้กล่าวถึงลักษณะนิสัยของคนไทยไว้ว่า พระเป็นผู้นำชุมชนที่ชาวบ้านให้ความนับถือตลอดเวลา วัดเป็นศูนย์กลางของชีวิตในชุมชน นอกจากนั้นวัดยังเป็นจุดรวมความจงรักภักดีของหมู่บ้านอีกด้วย ส่วนการนำภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้านหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทจักสานไม้ไผ่ และงานถัก-สาน-ทอ มาใช้มากที่สุด สามารถอภิปรายผลได้ว่า เนื่องจากงานจักสานไม้ไผ่นั้น เป็นงานที่ผลิตขึ้นเพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ผู้ที่ผลิตผลงานจักสานไม้ไผ่ และงานถัก-สาน-ทอ เหล่านี้คือชาวบ้านนั่นเอง และชาวบ้านเหล่านี้จะเป็นผู้ที่มีความชำนาญและมีฝีมือ เอนก นาคะบุตร (2534) ได้กล่าวว่า นักเทคนิคพื้นบ้านเหล่านี้ได้สะสมความรู้ ประสบการณ์ในการปฏิบัติไว้ และพร้อมที่จะถ่ายทอดให้ลูกหลาน และพิภพ กาญจนะ (2533) ได้กล่าวว่า บุคลากรที่สามารถใช้เป็นแหล่งวิทยากรในชุมชน ในส่วนที่จะเป็นผู้ให้ความรู้ ที่เป็นชาวบ้านและมีตัวตนอาศัยอยู่ในชุมชนทั่วประเทศนั้น เป็นผู้ทรงภูมิปัญญาความรู้ทั้งวิชาการและวิชาชีพหลายแขนง ซึ่งอาจเป็นผู้ประกอบอาชีพโดยตรง หรือผู้ที่มีความรู้ความสามารถ บุคคลเหล่านี้สามารถที่จะถ่ายทอดความรู้ ความสามารถ และความชำนาญการเฉพาะ เรื่องเหล่านั้นให้แก่ผู้อื่นได้ จากขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนั้น ปราณี สังขะตวาร์ธน์ (2534) ได้เสนอแนวคิดไว้ว่า ในการเลือกเนื้อหาสาระที่เหมาะสมกับท้องถิ่น ซึ่งต้องอาศัยบุคลากรที่เป็นผู้ที่มีประสบการณ์

โดยเฉพาะผู้เชี่ยวชาญสาขาต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น ดังนั้นถ้าได้อาศัยผู้ที่เชี่ยวชาญเหล่านี้ มาเป็นผู้สอนจะทำให้ผลงานที่ผลิตมานั้นดี และถึงแม้ว่าในสภาพปัจจุบันนี้ เครื่องมือเครื่องใช้ที่นำมาใช้ในชีวิตประจำวันนั้น จะเปลี่ยนรูปแบบเป็นการนำพลาสติก มาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ แต่ในสังคมชนบทนั้น หัตถกรรมพื้นบ้านที่ทำขึ้นด้วยไม้ไผ่ยังเป็นสิ่งสำคัญ และจำเป็นอยู่

ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำมาใช้ในการเป็นสื่อเพื่อการศึกษา พบว่า ด้านที่นำมาใช้มากที่สุด คือ ด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน ประเภทงานจักสานไม้ไผ่ ซึ่งสอดคล้องกับประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำมาใช้มากในด้านการเป็นวิทยากรในกิจกรรมการเรียนการสอน จากขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนั้น ปราณี สังขะตะวารธน์ (2534) ได้ให้การเลือกสื่อเป็นขั้นตอนหนึ่งในการพัฒนาหลักสูตร หลักเกณฑ์ของการเลือกสื่อ่นั้น ต้องเลือกสื่อที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรมนั้นๆ ดังนั้นการนำผลงานที่เป็นของจริงมาใช้เป็นสื่อก็ยิ่งจะทำให้ผู้เรียนได้สัมผัส และเห็นของจริง เมื่อมีการเรียนการสอนและมีการผลิตผลงานนั้นออกมา จะทำให้ผลงานที่นักศึกษาผลิตออกมาจะใกล้เคียงกับของจริงมากที่สุด

ในด้านการพัฒนาหลักสูตร และการจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียน พบว่า ลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำมาใช้ คือ การนำภูมิปัญญาชาวบ้านประเภทที่เป็นกิจกรรมมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรม และนำกิจกรรมที่ได้รับการยกย่องให้เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรม และสอดคล้องกับประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรม คือ ด้านขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาชาวบ้านในด้านนี้ที่มีลักษณะเป็นกิจกรรมต่างๆ นั้น มีอยู่มากมาย สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร ในส่วนที่เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักสูตรการศึกษาในปัจจุบันนี้ทั้งในระดับประถม และมัธยมศึกษา นั้น มีจุดเน้น คือ ให้ท้องถิ่นมีโอกาสที่จะพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น และการนำกิจกรรมที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี มาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรนั้นสอดคล้องกับ แผนพัฒนาการศึกษาและสังคมในพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก โดยมีแนวทางการพัฒนา ด้านการศึกษา ศิลปะวัฒนธรรม และจริยธรรม จะเน้นการส่งเสริมวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นและการอนุรักษ์ธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนทั้งสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี (สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2533)

ขั้นตอนในการปฏิบัติงาน การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร และการจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียน พบว่า ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน มีความคิดเห็นสอดคล้องกัน คือ ควรมีการสำรวจแหล่งภูมิปัญญาชาวบ้าน และสอดคล้องกับแนวคิดของ ชลทิตย์ เอี่ยมสำอางค์ และวิศนี ศีลตระกูล (2534) ที่ได้กล่าวถึงการจัดหาแหล่งภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ว่า ในการจัดหาแหล่งภูมิปัญญาชาวบ้านนั้นควรที่จะมีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยสำรวจว่ามีเรื่องอะไรอยู่บ้าง แล้วต้องหาข้อมูลอะไรเพิ่มบ้าง และประมวลข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์ และขั้นตอนในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการเป็นวิทยากรก็เช่นเดียวกัน พบว่า ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานมีความคิดเห็นสอดคล้องกัน คือ ควรมีการสำรวจสภาพของภูมิปัญญาชาวบ้านในท้องถิ่นและเก็บรวบรวมข้อมูลไว้ และสอดคล้องกับ แผนพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ ของศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภาคตะวันออก (ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภาคตะวันออก, 2535) ซึ่งมีนโยบายให้ทุกจังหวัดจัดทำพจนานุกรมภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นเครือข่ายในการให้บริการความรู้ในชุมชน และในระดับจังหวัดเองนั้น ได้มีการสำรวจข้อมูลภูมิปัญญาชาวบ้าน และจัดเป็นทำเนียบครูชาวบ้านขึ้น (สุวัฒน์ แก้วสังข์ทอง, สัมภาษณ์, 5 สิงหาคม 2536) ซึ่งครูเหล่านี้คือวิทยากรประจำศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดนั้นเองและขั้นตอนในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้เป็นสื่อเพื่อการศึกษา นั้น พบว่า ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานมีความคิดเห็นสอดคล้องกัน คือ จะเลือกใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านที่สอดคล้องกับกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนให้มากที่สุด จากข้อค้นพบนั้นเป็นผลมาจากกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนมีลักษณะที่หลากหลาย รวมทั้งภูมิปัญญาชาวบ้านเองก็มีหลายประเภทเช่นกัน ชลทิตย์ เอี่ยมสำอางค์ และวิศนี ศีลตระกูล (2534) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านให้ประโยชน์ ในด้านการรักษาสุขภาพอนามัย การรักษาพยาบาล การประกอบอาชีพ ช่วยเสริมสร้างและดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของสังคม จารีต ขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนวิถีดำเนินชีวิตของชาวบ้าน

ปัญหาในการปฏิบัติงาน การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร และการจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียน พบว่า ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน มีความคิดเห็นสอดคล้องกัน คือ ผู้ปฏิบัติงานขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการพัฒนาหลักสูตร และการจัดกิจกรรม และไม่ได้การสนับสนุนทางด้านงบประมาณจากข้อค้นพบดังกล่าวนี้เนื่องมาจากการพัฒนาหลักสูตรเป็นเรื่องใหม่ สำหรับศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัด และทางศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดเริ่มมีอำนาจในการจัดทำหลักสูตร เฉพาะหลักสูตรที่มีระยะ

เรียนในช่วงสั้นไม่เกิน 30 ชั่วโมง (สุจินต์ สิริวัฒนกุล, สัมภาษณ์ 27 สิงหาคม 2536) ดังนั้นจึงทำให้ผู้ปฏิบัติงานไม่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรม ส่วนในด้านงบประมาณนั้นเนื่องจากไม่มีงบประมาณด้านนี้โดยตรง ทำให้ต้องใช้งบประมาณในส่วนอื่นมาสนับสนุนอาจทำให้การทำงานในส่วนนี้ไม่ดีพอ โดยเฉพาะค่าตอบแทนสำหรับวิทยากรที่ให้น้อยเกินไป (สุข สวัสดิ์, สัมภาษณ์, 5 สิงหาคม 2536)

ปัญหาในการปฏิบัติงานการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการเป็นวิทยากร พบว่า ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานมีความคิดเห็นสอดคล้องกัน คือ ภูมิปัญญาชาวบ้านไม่มีทักษะในการถ่ายทอดความรู้ ทำให้การเรียนการสอนไม่บรรลุวัตถุประสงค์ และสอดคล้องกับความคิดเห็นของ วิทยาสารณโพธิ์, สัมภาษณ์, 6 สิงหาคม 2536) ที่ได้กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาบางคนอาจมีปัญหในเรื่องทักษะการถ่ายทอดความรู้ เนื่องจากเขาไม่ได้รับการศึกษาอบรมมา แต่ถ้าเรานำเขามาอบรมจะทำให้ปัญหานั้นหมดไป และในขณะนี้เรากำลังดำเนินการ ในเรื่องโครงการการอบรมครูชาวบ้าน ซึ่งก็คือภูมิปัญญาชาวบ้าน

ปัญหาในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้เป็นสื่อเพื่อการศึกษา พบว่าผู้บริหารเห็นว่าผู้ปฏิบัติงานขาดความรู้ความเข้าใจ ในวิธีการนำภูมิปัญญาชาวบ้าน มาใช้เป็นสื่อเพื่อการศึกษา ในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับข้อค้นพบที่ได้จากข้อมูลทั่วไป ซึ่งพบว่าผู้ปฏิบัติงานส่วนใหญ่จะไม่เคยได้รับได้รับการอบรม หรือประชุมสัมมนา เกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งจะมีผลเกี่ยวกับด้านความรู้ความเข้าใจของผู้ปฏิบัติงาน และผู้ปฏิบัติงานเห็นว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านบางประเภทไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้เป็นสื่อเพื่อการศึกษา เนื่องมาจากภูมิปัญญาชาวบ้านบางประเภทนั้น บางคนอาจจะคิดว่าเป็นเรื่องเหลวไหลไร้สาระ เช่น เรื่องการนับถือผี แต่ในความเป็นจริงแล้ว แนวคิดเรื่องการนับถือผี หรืออำนาจที่เหนือธรรมชาตินี้ ไม่ใช่เรื่องเหลวไหลไร้สาระ จากผลการวิจัยพบว่า ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่นำมาใช้น้อยที่สุด คือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้านคติ ความเชื่อ ที่เป็นความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผี แต่ในความเป็นจริงแล้วการนับถือผีก็มีประโยชน์ ซึ่งโกมาตราชิงเสถียรทรัพย์ (2536) ได้กล่าวถึงประโยชน์ไว้ว่า ทำหน้าที่เป็นสถาบัน คอยควบคุมกำกับความประพฤติของสมาชิกในชุมชน ให้ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบแห่งศีลธรรม ประเพณีที่ต้งามตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละคน มีผลให้ชุมชนเกิดความสงบสุข ดังนั้นถ้ามีการศึกษาถึงเรื่องนี้กันให้เข้าใจอย่างแท้จริงแล้ว ก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้ ให้เป็นประโยชน์กับกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้อย่างแท้จริง

การอภิปรายผลโดยภาพรวม

การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นสิ่งที่มียุ่ในวิถีชีวิตของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ วิจิต นันทสุวรรณ (2528) ที่ได้กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นประสบการณ์ที่ผ่านการกลั่นกรองมาแล้ว จนกลายเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้าน โดยมีมรดกทางวัฒนธรรมเป็นแนวพื้นฐาน การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในกิจกรรมงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน จะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนเป็นอย่างมาก แต่ควรจะต้องเลือกในสิ่งที่ดี เมื่อนำมาพัฒนา และนำมาใช้แล้วจะทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (สนั่น อินทนนท์, สัมภาษณ์, 4 สิงหาคม 2536) ชลทิพย์ เขี่ยมสำอางค์ และวิคินี ศีลตระกูล (2533) ได้กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น ปัญหาด้านสุขภาพอนามัย การรักษาพยาบาล ด้านอาชีพและการผลิต เนื้อหาภูมิปัญญาชาวบ้านครอบคลุมสาระต่างๆ ในการดำเนินชีวิต จึงสามารถนำมาใช้แก้ปัญหาได้

ในด้านแนวทาง การปฏิบัติงานการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน สำหรับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด สิ่งสำคัญที่ต้องทำเป็นอันดับแรกคือ จะต้องมีการรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่ในท้องถิ่นไว้ และพยายามศึกษาทำความเข้าใจในเรื่องของภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อที่จะได้นำมาใช้ได้อย่างสอดคล้องกับงานที่ตนปฏิบัติอยู่ แนวทางในการปฏิบัติงาน ในเรื่องการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรม จะมีแนวทางในการดำเนินงานดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาขั้นตอนการทำงานของภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยอาจจะศึกษาจากเอกสาร หรือถ้าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นบุคคล ควรจะได้มีการพูดคุยถึงรายละเอียดต่างๆ

ขั้นตอนที่ 2 ในการวิเคราะห์และวางแผนเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรม ควรจะมีการร่วมมือกันระหว่างศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดและภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นบุคคล

ขั้นตอนที่ 3 จัดทำเอกสารหลักสูตร ซึ่งภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นบุคคลอาจจะเป็นผู้จัดทำเอง หรือทางศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดจะเป็นผู้ดำเนินการและภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นบุคคลเป็นที่ปรึกษา

ขั้นตอนที่ 4 ดำเนินการสอน

ซึ่งขั้นตอนทั้งหมดนั้น จะสอดคล้องกับแนวคิดของ ปราณี สังฆะตวารธน์ (2533) ที่ได้เสนอขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรไว้ ชาติเพียงขั้นตอนสุดท้าย คือ การประเมินและปรับปรุงแก้ไข

สำหรับกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนที่มีการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้มากที่สุด คือ กิจกรรมด้านทักษะอาชีพ และสามารถที่จะนำมาใช้ได้ทั้งในด้านการพัฒนาหลักสูตร และการจัดกิจกรรม การนำเป็นวิทยากร และการเป็นสื่อเพื่อการศึกษา เนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นบุคคลเหล่านี้ มีประสบการณ์และความชำนาญในแต่ละอาชีพเป็นอย่างดี ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง แต่ทั้งนี้ต้องพิจารณาถึงลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่จะนำมาใช้ว่า เหมาะสมจะนำมาใช้ในด้านใดมากที่สุด

ในด้านนโยบาย ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ที่ให้กับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดนั้น จะให้แนวทางในการดำเนินงานแบบกว้าง ๆ โดยกำหนดไว้ว่า ต้องมีการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน แต่ไม่ได้กำหนดว่าต้องนำมาใช้ในลักษณะใด สำหรับนโยบายที่ชัดเจนที่สุด คือต้องมีการรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาชาวบ้านในแต่ละจังหวัดไว้

ปัญหาในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ที่พบในการวิจัยครั้งนี้ คือ

1. ประชาชนในปัจจุบันนี้ไม่ได้ให้ความสนใจในเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน เนื่องจากเห็นว่าเป็นเรื่องล้าสมัย ไม่สามารถนำมาใช้ได้เป็นประโยชน์ได้
2. ภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นบุคคลมีอาชีพหลัก ทำให้ไม่มีเวลาว่างมากนัก ต้องมีการประสานงานจัดทำแผนงานให้ชัดเจนจึงจะทำให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยดี
3. ภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นบุคคลไม่มีทักษะในการถ่ายทอดความรู้ซึ่งก็เป็นเพียงบางคนเท่านั้น
4. ผู้ปฏิบัติงานมีภารกิจมาก ทำให้ไม่มีเวลาในการติดต่อประสานงาน
5. งบประมาณที่จัดให้ไม่เหมาะสม และค่าตอบแทนที่ให้แก่ภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นบุคคลนั้นมีจำนวนน้อยมาก

การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียน ของภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นบุคคลนั้น จะอยู่ในรูปแบบของการได้รับเชิญให้เป็นวิทยากรเสียเป็นส่วนใหญ่

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนนั้นจะเกิดประโยชน์เป็นอย่างมาก เพราะในสภาพปัจจุบันที่ผ่านมามีเราไม่สามารถที่จะกำหนดหรือควบคุมความเปลี่ยนแปลงทางวัตถุและสื่อต่างๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ ได้ การศึกษาดูจะช่วยสร้างภูมิคุ้มกัน ให้คนมีกระบวนการการกลั่นกรองทางปัญญา เพื่อให้มีภูมิปัญญาที่มั่นคงมีทัศนคติที่แจ่มชัด การศึกษาดูจะส่งเสริมศักยภาพของปัจเจกชนและชุมชน โดยเฉพาะในเรื่องของการพึ่งพาตนเอง ซึ่งการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้าน จะช่วยให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในเรื่องดังกล่าวได้ และภูมิปัญญาชาวบ้านสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้หลายทาง และหากนำการวิจัยบางอย่างมาใช้ประกอบ หรือนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีบางอย่างมาใช้ เพื่อส่งเสริมแล้ว ภูมิปัญญาชาวบ้านจะมีประโยชน์มากยิ่งขึ้น (ชลทิพย์ เอี่ยมสำอางค์ และวิศนี ศิลตระกูล, 2533)

จากการที่รัฐบาลมีนโยบาย ที่จะพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกให้เป็นศูนย์กลางความเจริญและแหล่งอุตสาหกรรมหลักในอนาคต ทำให้ภูมิภาคนี้ได้รับผลกระทบในหลายๆ ด้าน และการพัฒนานั้นเป็นการเน้นการพัฒนาเทคโนโลยีให้ก้าวหน้า ดังนั้นการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการปฏิบัติงานในวงการต่างๆ อาจจะเป็นการทวนกระแสการพัฒนา แต่ในความเป็นจริงแล้ว การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการปฏิบัติงานในภูมิภาคนี้สามารถที่จะทำได้ แต่ต้องมีการนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพของสังคม เช่น ในสภาพสังคมเมืองหรือสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งจะเห็นได้ว่าผลจากการพัฒนาจะทำให้ ค่านิยม ศาสนา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี เสื่อมลง และจากการรายงานผล การสังเคราะห์ สภาพสังคม-วัฒนธรรม สังคม-เศรษฐกิจ และการศึกษา ในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2529) ที่เสนอแนวทางในการจัดการศึกษาไว้ว่า ควรจะมีการฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้านขึ้นมาเพื่อสร้างความผูกพันต่อท้องถิ่น และทำให้ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่นี้มีมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกัน ไม่ว่าเขาจะมาจากที่ใดก็ตาม นิทานพื้นบ้านสามารถที่จะโน้มน้าวความผูกพันของท้องถิ่นได้ และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นไทย มีความรักและผูกพันเป็นเจ้าของพื้นที่บริเวณนี้ จะเห็นได้ว่าสิ่งเหล่านี้ก็คือภูมิปัญญาชาวบ้านนั่นเอง แต่ในสังคมชนบทส่วนใหญ่ที่ยังคงดำรงชีวิตแบบดั้งเดิม ทำให้ภูมิปัญญาชาวบ้าน

ในด้านวัฒนธรรม ชนธรรมนิยมประเพณี ยังคงเหลืออยู่ แต่ผลจากการพัฒนานั้นจะทำให้ชาวบ้านไม่สามารถที่จะดำเนินชีวิตในแบบดั้งเดิมได้ และทำให้เกิดความล้มเหลวทางเศรษฐกิจขึ้นในสังคมชนบท ดังนั้นจึงควรมีการจัดการศึกษาที่ทำให้สังคมชนบทยืนอยู่ได้ด้วยตนเอง ซึ่งจากการรายงานผล การสังเคราะห์ สภาพสังคม-วัฒนธรรม สังคม-เศรษฐกิจ และการศึกษา ในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2529) ได้เสนอแนวทางในการจัดการศึกษาสำหรับสังคมชนบทไว้ว่า ชาวชนบทควรได้รับการศึกษาที่ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในตัวเอง และในความเป็นเกษตรกร มองความเจริญอย่างรวดเร็วของชุมชนเมือง ได้อย่างมั่นคงเยือกเย็น และควรมีการให้การศึกษแก่เกษตรกรเกี่ยวกับแนวทางการผลิตแบบพึ่งตนเอง ซึ่งการพึ่งตนเองได้นั้นต้องมีการนำความรู้ที่ได้รับมาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมกับภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่ในชุมชน และจะเห็นได้ว่าการที่ชาวบ้านสามารถรักษาหมู่บ้าน และคงสภาพท้องถิ่นมาได้จนถึงปัจจุบันนี้ เพราะชาวบ้านมีการแสวงหาทางออกตอบสนองต่อสิ่งท้าทายมีการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมตามกาลเวลาและสภาพแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา การที่สามารถดำรงสิ่งเหล่านั้นได้ต้องอาศัยภูมิปัญญาชาวบ้าน (อภิชาติ ทองอยู่, 2528) และประเวศ วะสี (2530) ได้กล่าวว่าในการพัฒนานั้นควรมีการเชื่อมโยงวิชาสากล กับท้องถิ่นเข้าด้วยกันซึ่งจะเกิดผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน จะช่วยให้วิชาการท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้านพัฒนาต่อไป ขณะเดียวกันอะไรที่ชาวบ้านทดลองทำแล้วดีมันก็เข้าไปสู่ภูมิปัญญาสากล ทำให้ภูมิปัญญาสากลดีขึ้นด้วย

จะเห็นได้ว่าถึงแม้ว่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กระแสการพัฒนาจะเน้นที่การพัฒนาเทคโนโลยีให้ก้าวหน้า แต่การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ สามารถทำได้แต่ต้องเลือกประเภทภูมิปัญญาชาวบ้านที่เหมาะสมกับสภาพของสังคมนั้นๆ และอดิน รัชพัฒน์ (2530) ได้กล่าวถึงแนวทางในการพัฒนาไว้ว่า การที่เราจะทำงานพัฒนาโดยอาศัยภูมิปัญญาชาวบ้าน เคารพภูมิปัญญาชาวบ้านและปราชญ์ชาวบ้าน เรื่องในอดีตของชาวบ้านอย่างประวัติศาสตร์หมู่บ้านขึ้นมาให้เห็นเด่นชัด เป็นสิ่งที่สำคัญมากที่สุดสำหรับการพัฒนา และจะเห็นได้ว่าในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 นั้น ไม่ได้มีการเน้นการพัฒนาเทคโนโลยีแต่เพียงด้านเดียว แต่ได้ให้ความสำคัญในเรื่องของภูมิปัญญาชาวบ้านด้วยเช่นกัน ซึ่งได้มีการวางนโยบายที่จะพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านวัฒนธรรม โดยสนับสนุนให้มีการเรียนรู้ การประยุกต์ใช้ และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือความรู้ของชาวบ้านที่สั่งสมมาในทุกด้านๆ ให้สามารถคงอยู่และมีบทบาทที่สำคัญในการพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ให้สอดคล้องกับสภาพของ

สังคมไทยและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม, ม.ป.ป.) ดังนั้นการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ ในสภาพสังคมที่เน้นการพัฒนาเทคโนโลยีให้ก้าวหน้านั้นสามารถที่จะทำได้ แต่การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ จะต้องเลือกประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านและนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมนั้นๆ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

ผลจากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สรุปแนวทางที่เห็นว่าจะจะเป็นประโยชน์ต่อการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ ในกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนให้ประสบผลสำเร็จยิ่งขึ้น ดังนี้

กรมการศึกษาออกโรงเรียน

1. กำหนดนโยบายให้ชัดเจน และจัดสรรงบประมาณให้หน่วยงานในสังกัด ให้เพียงพอ
2. สนับสนุนให้มีการศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อหารูปแบบหรือแนวทางในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียน
3. สนับสนุน นิเทศ ติดตาม และควบคุม กำกับการดำเนินงาน ของหน่วยงานในสังกัดเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียน

ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัด

1. กำหนดนโยบาย วางแผนงานให้ชัดเจน และจัดสรรงบประมาณให้เหมาะสมกับงาน
2. สนับสนุนให้มีการศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อหารูปแบบหรือแนวทางการปฏิบัติงานในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียน
3. สนับสนุนให้ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัด เป็นแหล่งข้อมูลของภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยให้มีการสำรวจแหล่งภูมิปัญญาชาวบ้าน และมีการจัดทำเป็นทำเนียบไว้
4. จัดประชุม อบรม สัมมนา ให้ความรู้แก่บุคลากรในหน่วยงาน ในเรื่องการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ให้ เป็นประโยชน์สำหรับกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียน

5. ส่งเสริมให้บุคลากรในหน่วยงาน ไปศึกษาดูงานและเรียนรู้จากแหล่งภูมิปัญญาชาวบ้าน
6. ส่งเสริมให้มีการร่วมมือแลกเปลี่ยนความรู้ ระหว่างหน่วยงาน ในเรื่องการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่องานการศึกษานอกระบบโรงเรียน
7. ส่งเสริมให้มีการติดต่อประสานงานกับภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างหน่วยงานกับภูมิปัญญาชาวบ้าน
8. จัดทำแผนการเผยแพร่ข้อมูลภูมิปัญญาชาวบ้าน
9. จัดทำแผนยกย่อง เชิดชูเกียรติ ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ให้การสนับสนุนหน่วยงานเป็นอย่างดี
10. สนับสนุน นิเทศ ติดตามผล และให้ขวัญกำลังใจ แก่ผู้ปฏิบัติงาน

หน่วยงานอื่นๆ ที่ทำหน้าที่ในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

1. ก่อนที่จะมีการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในงานของตน ควรมีการรวบรวมศึกษา ค้นคว้า และทำความเข้าใจในเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านให้เข้าใจเป็นอย่างดีเสียก่อน
2. ในการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านนั้น ไม่ควรมองที่ตัวบุคคลหรือกิจกรรม แต่ควรมองที่ระบบความคิดของชาวบ้านและการสั่งสมความรู้ รวมทั้งควรมีการศึกษาถึงการสืบทอดและการเรียนรู้ว่ามีอย่างไร
3. ควรมีการตรวจสอบข้อมูลว่ามีใครหรือองค์กรใด ได้ดำเนินการเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านไว้แล้วบ้าง และควรจะมีการประสานงานกับระหว่างหน่วยงาน เพื่อให้งานได้มีการสานต่อและ เป็นประโยชน์ต่อกันมากขึ้น
4. สนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนและศึกษาดูงาน รวมทั้งประสบการณ์ในการทำงาน ระหว่างภูมิปัญญาชาวบ้าน
5. สนับสนุนให้มีการส่งเสริมและเผยแพร่ โดยรวบรวมองค์ความรู้ นำมาจัดทำเป็นสื่อเพื่อการเผยแพร่ทางสื่อมวลชน
6. สนับสนุนให้มีการยกย่อง และเชิดชูเกียรติ ภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีผลงานเป็นที่ยอมรับ

สำหรับการจัดทำแผนพัฒนาไม่ว่าจะเป็นแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมหรือแผนพัฒนา การศึกษาในระยะต่อไปนั้น ควรจะได้มีการคง เรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ในนโยบายต่อไป เนื่องจากจะเห็นได้ว่า แนวทางการพัฒนา โดยให้ความสำคัญในการ เชื่อมโยงความรู้ของ ชาวบ้าน เข้ากับความทันสมัยใหม่ นั้น เป็นแนวทางที่ดีและ เหมาะสมกับสภาพสังคมไทย และจะ เห็น ได้ว่าทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ข้อเสนอแนะ เพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเพื่อหารูปแบบที่เหมาะสม สำหรับการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ ในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน
2. ควรมีการวิจัยถึงระบบการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อนำมา พัฒนาและนำมาปรับใช้ให้ เหมาะสมกับงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน
3. ควรมีการวิจัยเพื่อหารูปแบบการนำภูมิปัญญาชาวบ้าน มาใช้ในเรื่อง เครือข่าย การเรียนรู้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย